ВІДГУК

офіційного опонента Петрової Наталії Олександрівни

на кандидатську дисертацію

Грушецької Вікторії Олександрівни

«Традиційний костюм тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII - початку XX ст.»

за спеціальністю 07.00.05 – етнологія

на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Україна об'єднує культурні надбання представників всіх етносів, що складають своєрідну етнічну мозаїку та зумовлені у кожному конкретному випадку особливостями історичної долі, традиціями, звичаями і способами життя населення. Культурні цінності окремих етнічних груп, незважаючи на нівелювальні впливи масової культури, все ще істотно відрізняються. Збереглася власна культура і національна свідомість народів, їх фольклор, народне мистецтво, народний костюм, оригінальні звичаї та самобутні традиції. З одного боку, це збагачує українську культуру духовними надбаннями інших народів, з іншого — створює проблеми соціального, релігійного, етнічного і мовного характеру. Питання дослідження та захисту самобутності національних меншин — важлива умова демократичних перетворень, єдності й консолідації, розвитку соціально-культурних процесів в Україні.

Наша країна переживає складні часи, кардинальні зміни суспільно-політичного буття етносів в умовах глобалізованого світу актуалізували проблеми визнання особливостей етнічних, конфесійних, культурних традицій. Сьогодні для забезпечення національної безпеки та збереження територіальної цілісності нагальними стають проблеми формування того чи іншого формату діалогу культур та цивілізацій. З огляду на це питання дослідження етнокультурних особливостей в тому чи іншому регіоні

України є вельми актуальним. Одним з таких регіонів України є Крим, унікальність та своєрідну візитівку якого в етнокультурному аспекті складає тюркське та тюркокомовне населення: кримські татари, цигани-гурбети, кримські караїми та кримчаки, що в своїй генетичній пам'яті зберігаються яскраві риси традиційно-побутової культури.

Більшість серед груп досліджуваного населення складають кримські татари, проблема повернення та облаштування яких у Криму та їхня інтеграція в українське суспільство є унікальною, бо не має прецедентів не тільки в Україні, але й у світі. Як правило, завдання інтеграції виникали у зв'язку з появою у структурі соціуму нових етнічних общин, відірваних від історичних місць проживання свого народу. Репатріація ж кримських татар – унікальне явище набуття етносом історичної батьківщини. Сучасний стан розвитку етнології характеризується посиленням наукового інтересу та активізацією досліджень окремих складових традиційної культури, що дає змогу відстояти свої національні та культурні традиції в сучасних складних умовах. Історичні особливості розвитку того чи іншого етносу вплинули на формування варіантів етнокультури, і кримські татари не є винятком, навпаки – окремі предмети матеріальної культури, зокрема одягу, стали сімейними реліквіями на чужині і зберігалися з особливим дбайливим ставленням, передавались із покоління в покоління. Тому проблема вивчення матеріальної культури в порівняльному аспекті, залишається вельми актуальною як в історичній, так і в етнологічній науці, а традиційне вбрання, як система віддзеркалення етнічних цінностей, особливостей побуту та святково-обрядового комплексу цікавить вчених давно.

Традиційний одяг як важлива складова матеріальної культури має вельми репрезентативну історію побіжного зацікавлення чи спеціального дослідження, однак, і досі є недостатньо висвітленою темою, передовсім на регіональному та ареальному рівнях, що наочно засвідчують сучасні наукові етнографічні праці, в тому числі й фундаментальні.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження, що виконане в межах планової теми «Історико-культурні та етносоціальні процеси на Прикарпатті» (номер державної реєстрації 0109U000838) кафедри етнології і археології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» не викликає заперечень, оскільки воно належить до одного з пріоритетних напрямків розвитку історичної та етнологічної науки України.

Структура роботи обумовлена поставленими завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та додатків. Стосовно останніх слід відзначити, що вони представляють цінний автентичний етнографічний матеріал у вигляді глосарію, фотоілюстрацій, карт, таблиць, малюнків, які доповнюють та збагачують основний текст дисертаційного дослідження. Окрему увагу привертає термінологічний словник, що свідчить про високий рівень фахової підготовки автора, натомість дисертація (додатки) виграла б за наявності списку населених пунктів, в яких мешкають кримські татари, цигани-гурбети, кримські караїми та кримчаки і з яких власне репрезентовано зразки костюму, слід зазначити, що по тексту в переважній більшості авторка зазначає таку інформацію.

Традиційний костюм, не зважаючи на достатню кількість праць з питань дослідження історії, культури та етнології кримськотатарського етносу, циган-гурбет, кримських караїмів та кримчаків, залишається малодослідженим. Об'єктом дисертаційного дослідження авторкою визначено традиційний костюм як образно-художню систему компонентів вбрання людини та визначальний показник етнокультурної автентичності народу, а предметом – традиційний костюм тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX ст.

У своєму дослідженні Вікторія Олександрівна визначила необхідний для вирішення поставлених завдань методичний інструментарій, методику дослідження. Вибір хронологічних та географічних меж дослідження

здійснено з урахуванням відповідних історичних та етнографічних реалій. Натомість цікаво було б знати думку авторки щодо ступеня збереження традиційного костюму у представників кримськотатарського етносу та інших досліджених груп населення, що мешкають в Криму та поза його межами: які елементи виявились найбільш стійкими, так би мовити, «пережили» депортацію, інші соціально-політичні й культурні катаклізми і є складовою сучасного костюму тюркського та тюркомовного населення?

Композиційній структурі дисертації притаманна логічність. У ***вступі*** обґрунтовується актуальність обраної теми, структура, методика дослідження. Постановка наукової проблеми звертає до необхідності детального історіографічного аналізу обраного для дослідження аспекту матеріальної культури тюркського та тюркомовного населення Криму.

Текст ***першого розділу*** дисертації **«Джерельна база, історіографія проблеми та теоретико-методологічні засади дослідження»** достатньо повно характеризує використаний в роботі масив джерел та історіографічного доробку, теоретико-методологічні засади та особливості етнокультурних процесів в контексті розвитку традиційного костюму. Накопичений в сучасній науці матеріал вдало систематизований і цілком відповідає вимогам комплексного вивчення проблеми, авторкою дисертації подано ґрунтовний аналіз джерел, які поділено на групи за критеріями походження. Вдалим на думку опонента є періодизація комплексу історіографічних матеріалів дослідження на три періоди: 1) кінець XVIII ст. – 1910-ті рр.; 2) 1920–1980-ті рр.; 3) з 1990-х рр. до сьогодення. Вдалим, на наш погляд, є аналіз наукового доробку вчених, критичного та вимогливого наукового перегляду теоретичної спадщини радянського періоду. Дослідниця добре орієнтується в сучасному історіографічному процесі щодо обраної теми, залучено новітні дослідження з проблематики, натомість в подальших наукових студіях цієї теми рекомендуємо звернутись також до праць Аблаєвої Ульвіє, зокрема статті: Традиционный

мужской костюм крымских татар. К вопросу региональной специфики //Локальна та регіональна специфіка традиційної культури. Збірка наукових праць. Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2013. – С. 8–17, а також до статті Соболевої Олени Тканини в системі весільних дарів (на матеріалах традиційного весілля кримських татар) //Весільна обрядовість у часі і просторі. Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2010. – С. 334-344.

Робота добре структурована за структурно-функціональним принципом характеристики основних та додаткових компонентів традиційного костюму, що дозволило Вікторії Олександрівні на сторінках роботи поступово вирішити поставлені наукові завдання.

Так, у ***другому*** розділі **«Основні компоненти традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX ст.»**, авторкою на основі аналізу основних компонентів традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX століття охарактеризовано види та типи одягу з зазначенням регіональної специфіки окремих комплексів традиційного костюма, їх ареалогії. Автором дисертації подано нові матеріали для з'ясування етноспецифічних та відмінних рис традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму. По тексту розділу розпорошено інформацію про особливості використання тих чи інших окремих складових чи комплексів одягу в сімейній та календарній обрядовості, на нашу думку дисертація виграла б, за умови виокремлення цієї проблематики в окремий підрозділ, присвячений аналізу ролі та особливостям побутування костюму в традиційній обрядовості, темі визначення форми репрезентації статі, віку, соціального статусу учасників того чи іншого обряду засобами одягу.

У ***третьому*** розділі дисертації **«Специфіка додаткових компонентів костюму як невід'ємної частини традиційного вбрання»** досліджено та

визначено типологію різноманітних головних уборів, поясів, ювелірних прикрас й елементів декору, що гармонійно доповнювали костюмний комплекс традиційного строю, зазначено регіональні особливості і способи декорування традиційного одягу, проаналізовано орнаментальні мотиви та кольорову гаму.

Розділи роботи завершують логічні розлогі висновки.

Весь комплекс наведеного в дисертації матеріалу дає можливість відтворити регіональну специфіку, типологію та художні особливості всього комплексу традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX ст.

У висновках дисертантка підбила підсумки проведеного дослідження, продемонструвала, що поставлені завдання виконані. Авторкою уперше в українській етнологічній науці здійснено порівняльне дослідження традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX ст., зокрема суттєво доповнено сучасні дослідження окремих аспектів цієї теми проведені Л. Аблямитовою, О. Соболєвою, У.Аблаєвою та іншими.

Дисертаційне дослідження в цілому заслуговує на високу позитивну оцінку, але вважаємо за необхідне до вже висловлених вище побажань та зауважень додати низку питань до дисертантки:

1. Чи можна виокремити в комплексі традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX ст. універсальну символіку?
2. Які компоненти, або елементи розглянутого традиційного костюму збереглися і побутують в комплексі сучасного одягу тюркського та тюркомовного населення Криму? А які, можливо, є штучно відтвореними на хвилі популяризації етнічної культури?

3. На сторінках роботи дисертантка детально аналізує типи орнаментального оздоблення елементів костюму, зазначаючи при цьому, що в деяких зразках водночас побутує геометричний та рослинний типи орнаменту. Чим можна пояснити таке поєднання?

Висловлені побажання не зменшують наукового доробку авторки, а, навпаки, свідчать про актуальність теми і подальші наукові перспективи. Дисертаційна робота має практичне значення. Чимало зазначених у роботі положень знайдуть своє продовження у практичній площині, зокрема у написанні навчальних посібників, при розробці лекційних курсів. Авторка дисертації досягла поставленої мети і завдань, обґрунтувала винесені на захист положення.

Результати дослідження викладені авторкою в 11 публікаціях, які розкривають зміст дисертаційного дослідження, окремі аспекти наукових здобутків та результатів наукових пошуків пройшли належну апробацію у формі наукових повідомлень та доповідей на конференціях.

Автореферат дисертації у тезовій формі розкриває зміст дисертації. У ньому охарактеризовано джерельну базу, стан дослідження даної проблематики, зміст трьох розділів та основні висновки, які авторка виносить на захист.

Дисертаційна праця Грушецької В.О. є найбільш повним комплексним дослідженням традиційного костюму тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX століття з використанням новітньої джерельної бази і це, безперечно, є внеском в сучасну етнологічну науку.

Все вище викладене дозволяє зробити висновок, що подана на захист дисертація Грушецької Вікторії Олександрівни «Традиційний костюм тюркського та тюркомовного населення Криму кінця XVIII – початку XX ст.» написана на належному науковому рівні, є завершеною працею, що має нові науково обґрунтовані результати, поставлені наукові завдання дослідження виконані. За своїм науково-теоретичним рівнем, актуальністю, новизною вирішених завдань, обґрунтованістю основних положень і висновків відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, викладеним у чинному «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 і зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ України від 19.08.2015 р. № 656 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її авторка Грушецька В.О. заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія.

Кандидат історичних наук (07.00.05), доцент,
доцент кафедри археології та етнології України
Одеського національного університету
імені І.І.Мечникова Н.О. Петрова

20 вересня 2016 р.

Підпис доцента Петрової Н.О. засвідчую
Вчений секретар ОНУ імені І.І. Мечникова С.В. Курандо

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
Вх. № 03.02-11/346
22 09 2016